

ביצה יג

משה שווערד

1. צל"ח מסכת ביצה דף יג עמוד א

הא רבי הא ר' יוסי ב"ר יהודה. יש לדקדק דאטו מי הקשה ברייתות או משניות אהדי דמשני הא רבי והא רבי יוסי, והלא לא מצינו בשום משנה או ברייתא שאמרו שתרומה זכאי בהרמתה, אבל הגמרא הקשה על רבא שאמר מוללין וכו' א"כ מצינו שזכאי בהרמתן ואנן תנן אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתן, וה"ל לשנויי הא מני ר' יוסי ב"ר יהודה היא אבל מה דאמר הא רבי אינו מדוקדק ואיזה ברייתא או משנה דמוקים כרבי.

2. חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף יג עמוד א

לא קשיא הא רבי הא רבי יוסי ברבי יהודה. פרש"י ז"ל לכ"ע מוללין במלילות אלא מתני' דקתני שאינו זכאי בהרמתה ר' יוסי ברבי יהודה היא לפי שהמולל במלילות אינו חייב בתרומה דתניא הכניסן למוללין במלילות רבי מחייב כלומר אפילו באכילת עראי שכיון שהכניסן למללן הכנסתן לבית היינו גרנן שאין להם גורן אחר ורבי לית ליה מתני' דקתני שלא מצינו תרומה שזכאי בהרמתה. ורבי יוסי פוטר מלילות מן התרומה לפי שהכתוב תלאה בגורן דכתיב ראשית דגנך הילכך כיון שאין בדעתו לעשות מהן גורן לעולם הרי הן פטורין ואיהו מצי למתני [להא] דקתני שלא מצינו תרומה שזכאי בהרמתה שאף על פי שהוא רשאי למלול במלילות המולל במלילות פטור מן המעשרות.

3. גליוני מנחת חן

גמ' ולרבי יוסי ברבי יהודה נמי משכחת לה כגון שהכניס שבלין לעשות מהן עיסה וכו'. עי' פנ"י בכיאר הקושיא לפירש"י דמש"כ רש"י לעיל דר"י סוכר דאין דגן אלא קבוץ בכרי, משום דאין דרך לעשות כרי לצורך מלילות אלא דרך להכניס מעט מעט, אכן בכה"ג שהכניס הרבה מעיו"ט לעשות עיסה ונמלך למוללן דבכה"ג הו"ל כרי גמור כיון שאין סופו לבוא לידי גורן אחר ונגמרה מלאכתן לענין מלילה.

4. ספר שמחת יום טוב

אמר אב"י מחלוקת בשבלין אבל בקטניות דברי הכל אסורייתא טבלא לימא. הקשה השמחת יום טוב, איך יתכן שבקטניות שחיובם בהפרשת תרומה הוא מדרבנן⁴¹, מחמירים יותר מאשר בשבלים שחיובם מדאורייתא⁴². וכתב לתרץ, שכאן בודאי בדאורייתא לא היה שייך להחמיר יותר ולומר שאם הכניס שבלים בחבילות למוללן במלילות יתחייב בתרומה לחומרא, כיון שמחומרא זו יכולה לצאת קולא, שיש לחוש שמא יבואו להפריש מן הפטור⁴³ על החיוב, אבל בקטניות שמן הדין פטורים מדאורייתא, מכיון שאינן תירוש ויצהר, ובין כך לא יבואו לטעות להפריש מהם על החייב דאורייתא, אין מה לחוש בזה שאנו נחמיר עליהם לדונם כגורן ממש ולחייבם בתרומה.

5. תוספות מסכת ביצה דף יג עמוד א

איכא דאמרי מחלוקת בשבליים אבל בקטניות ד"ה לא טבלא - והקשה הר"ר שמשון מקוצי דבכל התלמוד לא מצינו איכא דאמרי כה"ג שהוא להפך מן הראשון דודאי מצינו בשאר מקומות לישנא קמא דברי הכל ואיכא דאמרי בהא נמי פליגי או איכא דאמרי בהא פליגי ובהא דלישנא קמא דברי הכל אבל כה"ג לא דכל הפחות הוה ל"ל למימר דבקטניות מחלוקת אבל בשבליין כ"ע מודו ...

6. שערים מצויינים בהלכה

דף יג. איכא דאמרי אמר אביי מחלוקת בשבליין אבל בקטניות דברי הכל אסורייתא לא טבלא. פרש"י בשבליין הרבה כונסין אותן למלילות וקליות והן גרנן, אבל בקטניות סתם הכנסתן למרוח, ולכן אסורייתא לא טבלא. והמאירי הקשה על זה דמיני קטניות ודאי לאו סתמא טפי למרוח, ואפי' פחות מדגן הס, ויש מפרשים דמחלוקת בשבליין דתרומתן מן התורה אבל קטניות הואיל ותרומתן מדרבנן, אפילו לאחר מרוחן אסורייתא לא טבלא, ומצי למיכל מינה אכילת עראי. ובשער המלך (מעשר פ"ג ה"ה) הקשה קושיא על פירוש רש"י, והביא אח"כ פ"י המאירי בכת"י.

7. רש"י מסכת ביצה דף יג עמוד א

קנסא – [1] על שהקדים, וגרם להערים לעבור על דברי תורה, שהמשנה סדר המעשרות עובר בלאו: מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כג /כב/), דהכי קאמר: לא תאחר תרומה, להקדים לה מעשר.

8. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ביצה דף יג עמוד א

אמר רבא קנסא. [2] בר"ח כתב דקנסוהו משום דלא היה לו ליטול, אמנם ברש"י (ד"ה קנסא) משמע יותר מזה דכתב על שהקדים וגרם להערים והיינו דהוא היה הגורם שיתן הישראל קודם גמר מלאכה.

ועדיין יש לעיין אמאי לא קנסו את ישראל דהו"ל שלא להפרישו עד אחר התרומה, דהא כבר קודם נתינתן ליד כהן עבר איסור בהפרשתו. ומתמצים בזה בהקדם דכל תרו"מ יכול לישאל ע"ז לצורך אא"כ כבר הגיע ליד הכהן והלוי של"ש תו לישאל, ולפי"ז י"ל הכא דאת ישראל אין מקום לקנוס דהא גם אחר הפרשה היה יכול לישאל ע"ז ולבטל את המעשר, ורק מחמת שנתנו ללוי תו אין יכול לישאל דכבר נתקיימה הפרשתו, וע"כ קנסו את הלוי שהוא גרם בלקיחתו שלא יוכלו לבטל את המעשר. [ועדיין יש לעיין דהא פעמים שאין הלוי יודע בזה שלא הפריש הישראל תרומה דהא יכול גם להקדים את התרומה בשבליים, וע"ע לקמן בע"ב משי"ת בהא דקנסו את הלוי].

9. רמב"ם יד החזקה הלכות תרומות פרק ג

(יד) בן לוי שלקח מעשר שבליים לא יתן תרומתו לכהן שבליים אלא קונסין אותו לדוש ולזרות וליתן לו מעשר מן המעשר מן הדגן ואינו חייב ליתן לו מעשר מן התבן או העצה ואם הפריש תרומת מעשר שבליים כמו שנתנו לו ה"ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן [2] ומפני מה קנסוהו לכתוש מפני שלקח המעשר שבליים והפקיע ממנו תרומה גדולה:

10. שערים מצויינים בהלכה

תרומה. ועי' ברמב"ם (תרומות פ"ג הי"ד) דהקנס הוא מפני שהפקיע ממנו חיוב תרומה. שוב ראיתי בשטמ"ק שכתב בזה"ל, הא דאמר רבא קנסא מפני שהפסיד התרומה מן הכהנים, ולא כמו שפרש"י ז"ל. וזהו כדברי הרמב"ם. וכ"כ בפ"י הרא"ש (תרומות פ"ו מ"ג) דקנסו משום ששינה סדר הפרשתן והפסיד לכהן תרומה גדולה.

11. רש"ש על ביצה דף יג/א

רד"ה קנסא שהמשנה סדר המעשרות כו'. ורמב"ם פי' דהפסיד לכהן התרומה שבו משמע דמשום לא תאחר ליכא הואיל דלא מטא עדיין זמן חיוביהו:

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ביצה דף יג עמוד א

רש"י ד"ה קנסא, שהמשנה סדר המעשרות עובר בלאו. ומבואר בדברי רש"י דהא דקונסין אותו הוא משום דשינה את סדר ההפרשה, וצ"ע דהא בעודן בשבלים לית ליה חיוב תרומה, וכמ"ש רש"י (שבת קכ"ז ע"ב ד"ה אידגן), וכיון דעדיין לא חייל עליה חיוב תרומה אמאי חשיב דמשנה את סדר המעשרות. וצריך לומר דס"ל לרש"י דעצם מה שמקדים מעשר להפרישו ראשון אף בלא חיובא דתרומה חשיב משנה את הסדר, דבסדר ההפרשה אין מפריש מיד את המעשר. אמנם שאר ראשונים מפרשים כפשטיה (עי' רמב"ם פ"ג מהל' תרומות הי"ד, ובשטמ"ק בסוגיין), דאית ליה קנס משום דהפקיע את חיוב התרומה מאותן פירות של המעשר, כדאיתא לקמן בגמ' (בע"ב) דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה. [א"ה, אולי יש לתלות מח' הראשונים הכא בחקירה אי שלא לשנות סדר ההפרשה והיאך הדין כשנותם יחדיו, עי' קו"ת ח"ב סו"ס א' ובהערות תמורה ד' ע"א, דהנידון אי בעי זא"ז דייקא או בב"א שפיר דמי, ואולי לרש"י זא"ז דייקא, וצ"ע].

13. תוספות רי"ד מסכת קידושין דף נח עמוד ב

חטה אחת פוטרת את הכרי. ראיתי מקשים והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה כדדרשי' גבי ראשית הגז. ונראה לי לתרץ דבודאי מצוה ליתן לו דבר חשוב כדתנן בפ' ראשית הגז וכמה הוא נותן לו משקל ה' סלעים שנאמר תתן לו שיהא בו כדי נתינה. והכי נמי תנן בשלהי פיאה אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים וקב שעור"י כו' עד מדה זו אמורה בכהנים ובלויים בישראל. פי' גם כשמחלק תרומה בגורן לכהנים או מעשר ראשון ללוים לא יפחות לכל אחד מחצי קב שיהא בו כדי נתינה. אבל מיהו אע"פ שמצותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותם חטה אחת מכל הכרי ניתקן ויצא מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה. וה"נ תנן בפ"ב דתרומות אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה מויד לא עשה כלום ומיית' לה במסכת פסחים פפרק כל שעה וביבמות בפ' האשה פי' אין תורמין מן הטמא על הטהור דאמר קרא תתן ולא לאורו ואע"פ שמצותו בכך אם תרם ניתקן טובא ואע"פ שחיסר מצוה. והא דקתני במויד לא עשה כלום פליגי בה בהאשה רבה רב חסדא אמר לא עשה כלום דאפילו ההוא גריוא הדר לטבליה. ורב זביד אמר לא עשה כלום דאפילו ההוא לתקן את השירים אבל תרומה הוי וכל זה משום קנסא אבל תרומתו מן דינא תרומה היא אע"פ שחיסר מצוה:

14. רש"י מסכת ביצה דף יג עמוד ב

מחשב הא מדידה בעי - בשלמא אי בישראל מוקמת לה, ובתרומה גדולה - איכא למיתני מחשב, דניטלת באומד, שתרומה גדולה לא נתנה בה התורה שיעור, דכתיב ראשית דגנך (דברים יח), ורבנן הוא דאמרי שיעור עין יפה ובינונית ורעה, הלכך, באומד סגי, דאי נמי לא יהיב כשיעור - חטה אחת פוטרת כל הכרי, אבל גבי לוי מעשר מן המעשר כתיב (במדבר יח), וצריך למדוד.

15. רש"י מסכת ביצה דף יג עמוד ב

ובמחשבה - נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, דכתיב ונחשב, ואתרוייהו קאי, והא דקא יליף לה מתרומה גדולה - משום אומד נקט לה.

16. רמב"ם יד החזקה הלכות תרומות פרק ד

(טז) המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה לא אמר כלום עד שיהיה פיו ולבו שוין הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זו תרומה שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן במחשבה בלבד תהיה תרומה:

17. כסף משנה על הלכות תרומות פרק ד הלכה טז

הפריש תרומה במחשבתו וכו'. בס"פ כל הגט (דף ל"א) פירשו כן רש"י והתוספות על הא דתניא שהתרומה ניטלת במחשבה מדכתיב ונחשב לכם תרומתכם ובפרק האיש מקדש (דף מ"א ע"ב) פריך גמרא מה לתרומה שכן ניטלת במחשבה:

18. ספר מנחת חינוך - מצוה שצו - אות ב

וזה פירוש התוס' במחשבה כמו שכתבתי, היינו אם מחשב נעשה מעשר או תרומת מעשר בלא הפרשה ובלא דיבור, רק מחשב שצד זה הוא תרומה או מעשר. אבל הר"מ פ"ד מתרומות הט"ז כתב וז"ל, הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זו תרומה שנא' ונחשב וגו', נראה מדבריו דבעינן הפרשה עכ"פ ובהפריש אין צריך דיבור, אבל במחשבה לחוד בלא הפרשה לא מהני, והכסף משנה כתב על דברי הר"מ שכן פירשו רש"י ותוס', ובאמת יש חילוק בין השיטות כמו שביארנו. ועיין בספר שער המלך שם שמפלפל בזה באריכות, ומביא בשם התוס' בחולין ו' ע"ב ד"ה והתיר, דבטבל ודאי לא מהני נותן עיניו, וכן הרשב"א בקידושין מ"א ע"ב ד"ה מה, כתב כן, רק הא דמבואר דבמחשבה סגי היינו כדעת רבינו אם הפריש ולא דיבר, ותמה על הכ"מ דהשוה דעת רבינו לדעת רש"י ותוס' בגיטין, ובאמת רב המרחק ביניהם, עי"ש, ומראה מקום אני לך [ועיין מצוה תק"ז אות ג'].

19. תוספות מסכת ביצה דף יג עמוד ב

ומה ראית האי אדגן והאי לא אדגן - ותימה היכי אסיק אדעתיה דמקשה לומר אפכא דבשבלין יהא חייב ובהקדימו בכרי יהא פטור אם הוא חייב בשבליים כ"ש בכרי שכל מה שאחרי כן יהא חייב ואומר הר"ר דה"ק מה ראית לחייב מכל צדדין הקדימו בכרי ופטור בשבלין אימא דבין חיוב ובין פטור בהקדימו בכרי פטור קודם ראית פני הבית וחייב לאחר ראית פני הבית ומשני האי אדגן פירוש בהקדימו בכרי וא"כ דין הוא שיהא חייב מכל צד.

20. קובץ שעורים ח"א - מסכת ביצה דף יג/א

(מו) דף י"ג. תוד"ה ומה ראית וכו' אימא דתלוי בראית פני הבית, ומשני, האי אידגן, והיינו דדעת המקשן, דתלוי אם כבר נתחייב, ובמירווח עדיין לא נתחייב עד שיראה פני הבית, והתרצן השיב, דתלוי במירווח, אף שעדיין לא נתחייב, וצריך ביאור, איזה טעם יש לחלק בין גמר מלאכה, כיון דאכתי לא נתחייב בזה, ונראה, דדין מירווח חלוק מראית פני הבית, דמירווח הוא הגורם החיוב, וראית פני הבית הוא זמן חלות החיוב בפועל, אבל סיבת החיוב היא ע"י המירווח, דהמירווח גורם שיתחייב בשעת ראית פני הבית, אלא דהר"ש ספ"ק דפאה כתב, אהא דתנן, דהפקר לאחר מירווח אינו פטור, דמירי שמירוח בבית, דכבר נתחייב במעשר:

21. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ביצה דף יג עמוד ב

העמדת ערימה ומירווח בבית לגבי שבת ומעשר

ואילו גבי שבת העמדת ערמה פטור. לכאורה קשה הא גם גבי שבת מתחייב משום מעמר היכא דכונס את הפירות לערימה, ורש"י הרגיש בזה, וכתב (בד"ה ושלא פקסו) ולענין שבת משהביא בצלים לביתו אין העמדת ערימה מלאכה, והיינו דרוצה לומר דמ"מ חלוק שבת ממעשר, דגבי מעשר הוה גמר מלאכה גם היכא דעושה את הערימה בתוך הבית, אבל גבי שבת כל איסור מעמר שייך דוקא היכא דכונסם בשדה

אבל בביתו שרי (עי' תוס' לקמן ל"א ע"א ד"ה מן). ולפי"ז מבואר דעת רש"י דהיכא דעושה בביתו ערימה הוה גמר מלאכה לענין מעשר.

אמנם רבינו אפרים (הו"ד בתוס' מנחות ס"ז ע"ב ד"ה כדי) פליג וס"ל דאם מכניסם לביתו קודם גמר מלאכה אף אם יגמור מלאכתו בבית לא יתחייב במעשר, דכיון דבשעת ראיית פני הבית לא נתחייב תו אינו יכול להתחייב לעולם. ומאי דקאמר ר' אושעיא (שם) מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, ה"ה דגם יכול למרח בביתו ולאכול בעצמו, והא דנקט שתהא בהמתו אוכלת משום דאין דרך להערים אלא לצורך אכילת הבהמה.

ולדעת רבינו אפרים יקשה דברי הגמ' בסוגיין, דמ"ש שבת ממעשר, הא גם בשבת היכא דעושה ערימה בשדה הוה מעמר דהוה מל"ט מלאכות, ואף דבבית לא מתחייב משום מעמר הא גם גבי מעשר אין מועיל לחייבו בבית. אמנם גם לדידיה י"ל דמ"מ איכא חילוק בין שבת למעשר, היכא דהעמיד ערימה קודם ראיית פני הבית אבל שלא במקום גידולו, דגבי מעמר איכא תנאי שצריך להיות במקום גידולו אבל גבי מעשר העמדת ערימה ומירווחו מחייבו במעשר אף שלא במקום גידולו. מיהו רש"י קאי לשיטתיה דס"ל דגם אחר שהכניסו לבית אם עושה מהם ערימה מתחייב במעשר (וכמו שהוכיחו התוס' מנחות שם לדעתו), ולכך נקט בפשוטו דגבי שבת כה"ג שעושה בביתו לא מתחייב.

22. שערים מצויינים בהלכה

מלאכת מחשבת אסרה תורה. פרש"י
מלאכת מחשבת מלאכת אומנות.
וצ"ע וכי מלאכת הדיוט אינו חייב. ונראה
לי עפ"י דברי רש"י במס' חגיגה (י:): שפי
מלאכת מחשבת שחשבה בדעתו ונתכוין לה,
וזהו כוונתו גם הכא "מלאכת אומנות"
דהאומן מתכוין למלאכה לעשותה כפי כחו,
ומלאכת הדיוט נמי אם מתכוין לה לעשותו
כפי כחו ורצונו. ולאחר זמן מצאתי בתשו'
שואל ומשיב (מהד"ג ח"ב סי' נג) שהוא
מפרש "מלאכת אומנות" היינו שהאומן
חושב היאך לעשותו, וא"כ ה"נ באופן זה
שהדיוט עושה.

23. גליוני מנחת חן

שם מלאכת מחשבת אסרה תורה. בספר ישמח ישראל (פ),
תשא) כתב דבשבת צריך בעיקר לשמור את המחשבה שתהיה
בקדושה וטהרה, שלא ישמע ולא יחשוב רק מה שרצון וחפץ
הקדוש ב"ה.

1. פירוש האלשיך ז"ל - ספר תורת משה על בראשית - פרק כח פסוק כב

והאבן הזאת אשר שמתה מצבה יהיה בית א-להים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:
הנה הערנו שהיה לו לומר תהיה. אך הוא כי האבן אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה סח י) ששנים עשר אבנים נעשו אחד, סימן לשנים עשר בניו שיהיו צדיקים ולא יהיה פיסול בזרעו, **נמצא כי האבן הזאת משל אל אחדות בניו. לכן לרמוז כי אומרו יהיה בית א-להים אל אחדות בניו,** מכיון אמר יהיה לשון זכר...

והנה דעת רבותינו ז"ל (בראשית רבה ע ז) כי גם הבנים בכלל המעשר כי הבכורות לא ימנו. **נמצא לוי עשירי,** שמעון לוי יהודה יששכר זבולון בנימין נפתלי אשר, הרי שמונה חוזרים אל הראשון שמעון לוי נמצא לוי עשירי, שלהיות שעל דרך זה בבנים אפשר הם שתי מעשרות והוא אומרו עשר אעשרנו, והוא כי אמר למען הכין את בני שיהיו הם בית א-להים המרכבה אל השכינה, אעשרם קדש לה' **כי לוי יהיה מעשר, ואעשרנו עוד מעשר מן המעשר והוא אהרן יהיה מעשר מן המעשר שהוא תרומה להיות כהן גדול,** והוא לבני ושמעי עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל מחלי ומושי אהרן משה שהוא עשירי, והוא היה ראוי להיות כהן גדול, אלא שעל שסירב בשליחות מצרים הושם במקומו אהרן, כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה ג כא) על פסוק והנה אהרן אחיך הלוי כו', **ועל כן הלויים נוטלים המעשר ונותנים לכהן תרומת מעשר:**

2. מדרש רבה בראשית - פרשה ע פסקה ז

(ז) והאבן הזאת אשר שמתה מצבה יהיה בית א-להים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ... ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר כותי אחד שאל את ר' מאיר אמר לו אין אתם אומרים יעקב אמתי דכתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב אמר לו הין א"ל ולא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך א"ל הין אמר לו הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה למה לא הפריש א' מ' לשנים שבטים אחרים אמר לו וכי י"ב הן והלא י"ד הן אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי א"ל כ"ש אוסיפתא מיא אוסיף קמחא אמר לו אין את מודה לי שהם ארבע אמהות א"ל הין אמר לו צא מהם ד' בכורות לד' אמהות הבכור קודש ואין קודש מוציא קודש אמר לו אשריך ואשרי אומתך שאת שרוי בתוכה: